"ปะการัง" กับโบราณวัตถุสถานในนครศรีธรรมราช

ผู้เขียน:
อรุณศักดิ์ กิ่งมณี
หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช

จากการศึกษาแหล่งโบราณคดีในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ามีแหล่งโบราณคดีบางแห่งนำเอาวัสดุประเภท "ปะการัง" มาใช้ในการก่อสร้าง ตลอดจนนำมาตกแต่งทำเป็นโบราณวัตถุบางอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะวัสดุประเภท "ปะการัง" นี้ไม่พบทางภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย นอกจากทางภาคใต้ จึงขอนำเสนอข้อมูลบางประการเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวโดยเน้นเฉพาะแหล่งโบราณคดีในเขตนครศรีธรรมราชเท่าที่ได้มีการสำรวจมาบ้างแล้ว

ปะการัง : ความรู้เบื้องต้น

ปะการังนั้นจัดเป็นสัตว์ประเภทไม่มีกระดูกสันหลัง ลักษณะที่สำคัญคือมีวงหนวดรอบปาก จัดอยู่ในไฟลัมซีเลนเตอเรท (PHYLUM COELENTERATE) คลาสแอนโทซัว (CLASS: ANTHOZOA) มีชื่อเรียกกันโดยทั่วไปว่า ปะการัง หรือ CORAL (สุรินทร์ มัจฉาชีพ : ๒๕๒๖)

โดยธรรมชาติแล้ว ปะการังจะเจริญอยู่ในทะเลด้วยการกินสัตว์ตัวเล็ก ๆ ในน้ำเช่นแพลงตอน (PLANKTON) โดยปะการังนั้นจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน (ยกเว้นบางชนิดที่แยกตัวหากินแบบอิสระ) รูปร่างส่วนมากมักเป็นรูปทรงกระบอก ลักษณะเนื้อเยื่ออ่อนนิ่มมีการสร้างแกนแข็งเป็นโครงรูปเพื่อค้ำจุนร่างกาย โครงรูปของปะการังประกอบด้วยสารหินปูนซึ่งสกัดจากน้ำทะเล มีการขยายพันธุ์โดยการแตกหน่อ (ไม่ต้องใช้เพศ) หรือสืบพันธุ์โดยวิธีผสมเชื้อแบบใช้เพศ ได้ทั้งสองวิธีตามแต่ชนิด ปะการังนั้นแต่ละตัวจะมีชีวิตอยู่ได้ไม่เกิน ๒ สัปดาห์ ก็จะตายกลายเป็นซากหินปูน (LIME) เกาะแน่นเป็นกลุ่มก้อน ครั้นเมื่อมีตัวใหม่เกิดขึ้น มันก็จะเกิดและตายทับถมอยู่ในกลุ่มนั้นต่อไปเรื่อย ๆ ทำให้เกิดเป็นกลุ่นหรือเป็นแนวปะการังขึ้นมา

การจำแนกประเภทปะการังออกเป็นพันธุ์ (SPECIES) นั้น ยังค่อนข้างสับสนอยู่ แต่นักธรรมชาติศึกษาบางกลุ่ม จะแยกปะการังออกเป็น ๓ ตระกูล (ORDER) ใหญ่ๆ คือ

๑. **ตระกูลปะการังหินปูน (ORDER MADREPORARIA)** หรือเรียกอีกแบบว่า STONY CORAL ปะการังในตระกูลนี้ได้แก่ปะการังที่มีซากเป็นหินปูน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ปะการังตระกูลนี้ในอ่าวไทยมีอยู่ประมาณ ๑๕๐-๒๐๐ ชนิด และส่วนใหญ่มีสีสรรสวยงาม

๒. **ตระกูลปะการังสีขมุกขมอม (ORDER ANTIPATHARIA)** หรือที่เรียกว่า BLACK CORAL ปะการังนี้มีโครงสร้างเหมือนตระกูลแรก ส่วนมากจับรูปในลักษณะช่อหรือกิ่งไม้หรือคล้ายเขากวาง สีสรรไม่ฉูดฉาดเหมือนปะการังหินปูน

๓. **ตระกูลปะการังอ่อน (ORDER CERIANTHARIA)** หรือเรียกอีกแบบว่า SOFT CORAL ลักษณะคล้ายกับดอกไม้ทะเล อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และแต่ละกลุ่มจะแยกกันเป็นเอกเทศ (วิชัย อรุณสุวรรณ : ๒๕๒๐)

แหล่งที่จะเกิดแนวปะการังอยู่ในเขตที่มีอุณหภูมิอบอุ่น น้ำตื้นตามริมชายฝั่ง และรอบเกาะ เขตร้อนและใกล้เขตร้อนไม่เกิน ๓๐ องศาเหนือ-ใต้ ได้แก่มหาสมุทรแอตแลนติค บริเวณทะเลคาริเบียน ฟาริดา เบอร์มูดา บาฮามา หมู่เกาะอินดีสในมหาสมุทรแปซิฟิคพบตั้งแต่ชายฝั่งตะวันออกของอาฟริกา มหาสมุทรอินเดีย หมู่เกาะฟิลิปปินส์ ชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของออสเตรเลีย และฮาวาย ส่วนในบริเวณที่มีกระแสน้ำเย็นไหลผ่านไม่มีแนวปะการังเกิดขึ้น (สุรินทร์ มัจฉาชีพ : ๒๕๒๖)

แหล่งโบราณคดีที่พบโบราณ-

วัตถุสถานประเภท "ปะการัง" ในนครศรีธรรมราช

ในการเสนอข้อมูลเบื้องต้นครั้งนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะแหล่งโบราณคดีที่ได้ทำการสำรวจและศึกษาไว้แล้ว โดยพยายามเลือกแหล่งฯ ที่สามารถแสดงให้เห็นถึงบทบาทของปะการังที่เด่นชัด เพื่อใช้เป็นตัวอย่างในการนำเสนอ

แหล่งโบราณคดี ที่ปรากฏการใช้ปะการังในการก่อสร้างและนำมาตกแต่งเป็นโบราณวัตถุต่าง ๆ ได้แก่

๑. **วัดกำแพงยาว** ต.บ้านราม อ.หัวไทร นครศรีธรรมราช

แหล่งโบราณคดีนี้ พบปะการังที่ตัดเป็นก้อนเพื่อนำมาใช้ในการก่อสร้างร่วมกับอิฐและหิน นอกจากนี้ก็ยังพบโบราณวัตถุที่ทำด้วยปะการัง ดังนี้

๑.๑ ฐานเสา มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๗๒ ซม. หนา ๒๐ ซม. มีรูรูปสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง ๑๒ ซม. ยาว ๒๒ ซม. อยู่ตรงกลาง

๑.๒ ชิ้นส่วนประติมากรรมไม่ทราบรูปร่างแน่ชัด มีความกว้าง ๒๔ ซม. ยาว ๑๒ ซม. หนา ๑๑ ซม. (หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช : ๒๕๒๖)

๒. **วัดเขาโป (ปู่)** ต.บ้านราม อ.หัวไทร นครศรีธรรมราช

แหล่งโบราณคดีนี้ พบโบราณสถานลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมสร้างด้วยปะการังโดยมีอิฐและหินเป็นองค์ประกอบในการก่อสร้างด้วย ทางด้านล่างของโบราณสถานซึ่งมีลักษณะเป็นเนินเขา มีกำแพงที่สร้างด้วยปะการังล้อมรอบ นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุที่ทำด้วยปะการัง คือ

๒.๑ ชิ้นส่วนทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์ เช่น ส่วนของปล้องไฉน ฐานเสา

๒.๒ กำไลปะการัง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๒.๓ ซม. หนา ๒ ซม.

๒.๓ ประติมากรรมรูปสัตว์ทำเป็นรูปเต่า ๒ ชิ้น ชิ้นแรกขนาดกว้าง ๑๘ ซม. ยาว ๒๑ ซม. ตรงกลางมีการเจาะรูเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้างด้านละ ๖ ซม. ส่วนชิ้นที่สองทำเป็นรูปหัวเต่าสี่เหลี่ยม ขนาดกว้าง ๑๑ ซม. ยาว ๒๐ ซม. ตรงกลางเจาะเป็นรูรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้างด้านละ ๗ ซม. บริเวณที่เจาะรูตรงกลางนั้นจากการสัมภาษณ์ผู้ที่ขุดได้ พบว่ามีพระขนาดเล็กอยู่ภายใน (หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช : ๒๕๒๖)

๓. **วัดบ่อโพง** ต.บ้านราม อ.หัวไทร นครศรีธรรมราช

แหล่งโบราณคดีนี้ เก็บรักษาโบราณวัตถุที่ได้จากวัดหรัง (วัดปะการัง) ซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ ๓๐๐ เมตร โดยมีโบราณวัตถุที่ทำจากปะการัง ดังนี้

๓.๑ ประติมากรรมรูปสิงห์อยู่ในลักษณะกึ่งยืน แต่ลักษณะของลวดลายลบเลือนชำรุดมาก จนไม่สามารถศึกษาได้อย่างแน่ชัด

๓.๒ ประติมากรรมรูปสัตว์ลักษณะคล้ายช้าง อยู่ในอาการนั่งบนส่วนหัวทำเป็นรูปคล้ายนาคสภาพลบเลือนและชำรุดมาก

นอกจากนั้นทางด้านหลังวัดบ่อโพง ซึ่งเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ ได้พบประติมากรรมทำจากปะการังแกะสลักเป็นเศียรพระพุทธรูปที่มีปูนขาวโบกทับอยู่ และเสมาปะการังที่คงเหลือเฉพาะส่วนฐานวางอยู่รอบพระอุโบสถ (หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช : ๒๕๒๖)

๔. **วัดนาขอม** ต.สิชล อ.สิชล นครศรีธรรมราช

แหล่งโบราณคดีนี้ มีลักษณะเป็นโบราณสถานซึ่งถูกทำลายลงเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๑๕ แต่ในรายงานของคณะสำรวจเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับบริเวณนี้ว่าเคยเป็นที่ตั้งของโบราณสถานมาก่อน โดยโบราณสถานหันหน้าไปทางทิศตะวันออกด้านหน้ามีสระสี่เหลี่ยม ๒ สระ ตัวโบราณสถานก่อด้วยอิฐและปะการัง (ชุมนุมศึกษาวัฒนธรรมโบราณคดี : ๒๕๐๙ และศึกษาเพิ่มเติมในนิติ แสงวัณณ์ : ๒๕๒๘)

๕. **วัดเขาธาตุ** ต.ท้องเนียน อ.ขนอม นครศรีธรรมราช

แหล่งโบราณคดีนี้ มีลักษณะเป็นโบราณสถานที่มีเจดีย์ทรงกลมเป็นประธานของวัด ลักษณะเจดีย์ทางด้านในจะใช้วัสดุประเภทอิฐเป็นโครงสร้าง ส่วนทางด้านนอกใช้ปะการังที่ตัดเป็นก้อนแบบอิฐเป็นวัสดุในการก่อสร้าง ปะการังที่ตัดเป็นก้อนเหล่านี้มีหลายรูปแบบตามลักษณะทรวดทรงชั้นประดับขององค์เจดีย์ (โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี (ภาคใต้):๒๕๓๐)

จากตัวอย่างของแหล่งโบราณคดีเท่าที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าปะการังนั้นจะนำมาใช้ประโยชน์เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานใน ๒

รูปแบบ คือ

๑. **ใช้เป็นโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม** เพื่อเป็นวัสดุในการสร้างโบราณสถานในลักษณะนี้ ปะการังจะอยู่ในรูปของการตัดเป็นก้อน เพื่อใช้แทนอิฐหรือหิน นอกจากนั้นก็จะใช้เป็นชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรมอื่น ๆ เช่น ฐานเสา เป็นต้น

๒. **ใช้เป็นวัสดุในการแกะสลัก** เพื่อสร้างประติมากรรมโดยทั่วไป ซึ่งในลักษณะนี้จะนำปะการังมาแกะสลักตกแต่งตามความต้องการเพื่อใช้เป็นประติมากรรมทั่วไป เช่นรูปสัตว์ ตลอดจนเครื่องประดับต่าง ๆ นอกจากนั้นยังแกะสลักเป็นประติมากรรมทางศาสนา เช่น เศียรพระพุทธรูป ใบเสมา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการพบโบราณวัตถุที่ทำด้วยปะการังบางชิ้น เช่น เศียรพระพุทธรูป มีการฉาบปูนประดับตกแต่ง อาจแสดงให้เห็นว่า พื้นผิวของปะการังนั้นไม่สามารถแกะสลักลวดลายในส่วนที่เป็นรายละเอียดได้ จึงต้องอาศัยการประดับตกแต่งด้วยปูนเพื่อทำลวดลายในส่วนรายละเอียดของโบราณวัตถุนั้น ๆ

มูลเหตุสำคัญในการใช้ปะการังในการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้น คงสืบเนื่องมาจากว่า ปะการังเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในบริเวณดังกล่าวที่อยู่ใกล้กับทะเลซึ่งทางฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ โดยเฉพาะในบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราชไปจนถึงบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จะปรากฏโบราณสถานที่ใช้ปะการังก่อสร้างเป็นแนวไปโดยตลอด

การเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่นนั้น แต่ละท้องถิ่นจะมีการใช้วัสดุที่แตกต่างกันตามแต่ที่จะหาได้ในบริเวณนั้น อย่างเช่น ในแถบจังหวัดกำแพงเพชร หรือสุโขทัย (ศรีสัชนาลัย) นิยมใช้ศิลาแลงในการก่อสร้าง ก็สืบเนื่องมาจากในบริเวณนั้นมีศิลาแลงอยู่ หรือในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นิยมใช้ศิลาทรายในการก่อสร้างและแกะสลักเป็นโบราณวัตถุ ก็เพราะศิลาทรายเป็นวัสดุที่หาได้จากบริเวณใกล้เคียงนั้นเอง ส่วนในบริเวณอำเภอหัวไทร นครศรีธรรมราชนั้น ก็จะพบปะการังอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ใต้ผิวดินลงไป จึงเป็นการสะดวกในการเลือกตัดปะการังมาใช้งานดังกล่าว

นอกจากนั้น จากคุณสมบัติบางประการของปะการัง คือพื้นผิวของปะการังส่วนใหญ่จะมีความหยาบมาก จึงมีประโยชน์ในการใช้สร้างโบราณสถาน เนื่องจากเป็นการเพิ่มพื้นผิวในการยึดเกาะของ (หิน) ปะการังแต่ละก้อนให้สนิทแนบแน่นยิ่งขึ้น ไม่หลุดเลื่อนออกจากกันโดยง่าย ประกอบกับปะการังมีน้ำหนักค่อนข้างเบากว่าอิฐหรือหินในขนาดที่เท่ากัน จึงมีความสะดวกต่อการเคลื่อนย้ายเพื่อนำไปสร้างโบราณสถานในที่ต่าง ๆ และการตัดปะการังออกเป็นก้อนนั้นน่าจะทำได้ง่ายกว่าการสกัดหิน ซึ่งต้องใช้แรงงานและอุปกรณ์มากกว่า

ความนิยมในการใช้ปะการัง เพื่อสร้างโบราณวัตถุสถานนั้น ยังไม่สามารถทราบได้อย่างแน่ชัดว่ามีการเริ่มต้นตั้งแต่สมัยใด เนื่องจากยังมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้น้อยมาก การนำเสนอข้อมูลนี้จึงเป็นเพียงข้อสันนิษฐานเบื้องต้นภายในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น ซึ่งถ้ามีการศึกษาในระดับต่อไป เช่น การศึกษาเปรียบเทียบกับบริเวณคาบสมุทรสทิงพระและที่อื่น ๆ ก็คงสามารถอธิบายถึงเรื่องราวของทรัพยากรประเภท "ปะการัง" นี้ได้ดียิ่งขึ้น □

อ้างอิง

โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี (ภาคใต้) ๒๕๓๐, **รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีวัดเขาธาตุ** ต.ท้องเนียน อ.ขนอม จ.นครศรีธรรมราช (เอกสารอัดสำเนา).

ชุมนุมศึกษาวัฒนธรรมโบราณคดี ๒๕๐๕, **"รายงานการสำรวจนอกสถานที่ฯ"** วารสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่มที่ ๑, กรุงเทพ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

นิติ แสงวัณณ์ ๒๕๒๘, **รายงานการขุดตรวจแหล่งโบราณคดี วัดนาขอม** (ร้าง) บ.นาขอม ต.สิชล อ.สิชล จ.นครศรีธรรมราช (เอกสารอัดสำเนา).

วิชัย อภัยสุวรรณ ๒๕๒๐, **สัตว์ทะเลในอ่าวไทย** กรุงเทพ : โรงพิมพ์ประเสริฐศิริ.

สุรินทร์ มัจฉาชีพ ๒๕๒๖, **สัตว์ศาสตร์ ตอนที่ ๑ สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง**. กรุงเทพ : โอเดียนสโตร์.

หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช ๒๕๒๖, **รายงานการสำรวจแหล่งโบราณสถาน** บริเวณ ต.บ้านราม อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช (เอกสารอัดสำเนา).